

O Valentinu Lečniku

Fr. Kotnik

Ko je Janko Barlé pisal knjigo: »Prinosi slovenskim nazivima biljac« (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Zagreb. Knj. XXX, sv. 2 i XXXI, sv. 1, 1936 i 1937 god.), se je posluževal tudi stare nemške izdaje knjige »Ortus sanitatis«, ki je bila leta 1805. lastnina nekega Valentina Lečnika,¹ ki da je bil ranocelnik (ranarnik) iz Guštanja in je beležil pri večini nemških nazivov slovenske izraze. Ni to veliko gradivo, a je dragoceno, ker je že 120 let staro,² pripominja Barlé.

Kdo je Valentin Lečnik?

Južno od Guštanja je pod Uršljo goro kraj, ki se imenuje Podkraj. Tam je lepo Lubasovo posestvo, ki je bilo nekoč graščina in se je prej imenovala Podgora (Unterbergen), ker leži pod Goro = Uršljo goro. Tu so gospodarili že od leta 1812. Lečniki. Slika gradu Podgore je v Valvasorjevi knjigi »Beschreibung des Ertz - Herzogthums Kärnten (248). Podgorski dvorec je bil vpisan v deželni koroški deskí v Celovcu. L. 1688. so ga imeli pl. Rusdorffi. (Valvasor, Kärnten, str. 105). Pred Lečniki so bili vpisani kot posestniki: l. 1789, Ignac Jakob Edler von Steinberg, l. 1791. njegov brat Siegmund, l. 1800. Ludwig, sin Ignaca Jakoba pl. Steinberga, 1807 Johann Werwitz, 1810 Lukas Sajoutz, 1812 že Valentin Letschnigg, 1834 pa njegov sin Janez Letschnigg³. Od l. 1807. Podgora ni več v plemenitaških rokah. Hitro je menjala dva neplemitaška posestnika, Vrviča in Sajovca, ki jima so sledili Lečniki.

Da so v tej dobi in že pred njo prehajala na Koroškem plemenitaška posestva v kmečke roke, je bil splošen pojav v deželi. Že sredi 18. stoletja se je začel ta prenos. V glavnih mestih so se vršile takrat že gledališke predstave, plesne in druge zabave. Nastopilo je že veselo družbeno življenje. Plemenitaši na kmetih so se jeli dolgočasiti. Nekateri so prišli kot oficirji in višji uradniki pod streho. Takrat se je namreč začel močno razvijati uradniški stan. Plemenitaši, ki jih kmetijstvo ni več veselilo ali ki so zapravili svoje imetje, so bili primorani graščinska posestva izročati »plebejcem«. Vse tri kategorije tega plemstva so dajale svoja posestva v najem, so jih parcelirale, kolikor so to pač dopuščali takratni deželni zakoni, ali pa so jih prodajali. In tako se je zgodilo, da so ob zatonu 18. stoletja bila skoraj vsa posestva deželne deske v kmečkih rokah. Baroni, vitezi in deloma tudi grofje pa so obubožali. Nekateri so bili državni uradniki, drugi so kot privatniki siromašno živeli od svojih rent in dobivali tudi podpore od deželnih stanov. Celó kot posli so se nekateri preživljali. Samo fidejkomisi in večje duhovniške nadarbine so prestale to krizo, ker po zakonu niso mogle svojih pristav prodajati, zato pa so jih dajali v najem. In tako se je zgodilo, da v začetku 19. stoletja skoraj ni nobenega bogatega plemenitaša več na kmetih. Povsod so bili na njih mestih najem-

¹ Barlé piše (str. 9 separ. in drugod) Lečnik (Lezhnigg), kar je krivo transkribirano. Mož se je pisal Lečnik.

² Str. 9—10 sep., 189—190 Zb.

³ Te podatke mi je izpisal še rajni deželni arhivar v Celovcu, dvorni svetnik dr. Ritter von Jaksch.

plemenitaških posestev, ki so prešla v kmečke ali plebejske roke. Iz Podjune je naveden samo Metnitzhof in Žirovnica (Wasserhofen). Pač pa pristavlja: u. a. m. (in še več drugih). Seveda niso navedeni vzroki edini, ki so pospeševali ta proces. Vzroke je iskati tudi v političnih in gospodarskih razmerah tedanje dobe. Nesrečni časovni dogodki, finančne krize, zastoj v trgovini, razmere v podložništvu, to vse je povzročilo obubožanje plemstva in ga tiralo pod sekvester.⁵

Od l. 1798.—1847. so bili vpisani v stanovske matice novi plemenitaši, toda ti so večinoma industrijalci, visoki civilni uradniki ali pa višji oficirji.⁶ Taka veleposestva, ki so prešla v kmečke ali plebejske roke, se niki in kmečki posestniki.⁴ Hermann navaja na str. 409., cit. knjige imena imenujejo dvorci (Höfe). Ljudstvo jih imenuje po nemškem Hof »of«, posestnike pa »ofovce« (nemško Höfler).⁷ Podgora se ne imenuje »of«, ampak se ji pravi sedaj po domače pri Lubasu. Od kod je prišlo to ime na Podgoro, mi ni znano.

Tako smo skušali poiskati vzrok, zakaj se na graščini Podgori l. 1807. pojavijo naenkrat plebejci. Toda Werwitz (Vrvič ali Brvič?) in Sajovec sta gospodarila le 3 oziroma 2 leti. Zakaj tako kratko dobo? Ne vem. Hermann pripoveduje, da so bila leta 1799.—1815. za kmete s kratko izjemo velika preizkušnja. Denarja je bilo dosti. Ofovci so mnogo popivali in igrali za visoke denarje. V Celovcu so kegljali in stavili po 5 rajnišev (goldinarjev), oblečeni so bili splendidno, videl si jih lahko v bukovini (lodnu), ki je imela svileno podlogo. »Hodnično ali kmečko plemstvo« si je lahko privoščilo nenavadnih užitkov. In vriva se mi misel, če ni to pokopalo tudi našega Drabosnjaka, — ki sicer ni bil »ofovec«, ampak le poreden pauer v Koratane, — kakor mnoge druge njegove vrstnike in tako nemara tudi Vrviča in Sajovca.

Med ajtiološkimi narodnimi pripovedkami v »Storijah«⁸ je objavljena tudi »Kapelica sv. Kozma in Damijana na Brinjevi gori«, ki jo je l. 1910. pripovedoval Lipič, »stari Zákotnik« v Guštanju, ki je takrat nosil že 9 križev: Rajni Lubas je bil izkušen živinozdravnik, ki so ga daleč na okrog poznali. Nekoč se mu je sanjalo, da je bil na Brinjevi gori, pa je tako zbolel, da bi bil moral umreti. Pa prišla sta ga zdraviti dva pobožna moža in sta ga popolnoma ozdravila. V nedeljo po sv. maši sta Lubas in Broman pila pri Lukcu (sedaj Tirolcu) v Guštanju. Lubas pripoveduje Bromanu svoje sanje. Spoznala sta, da ta pobožna moža ne moreta biti druga kakor sv. brata Kozma in Damijan, ki sta bila tudi zdravnik. Zato zvržeta nekaj denarja in postavita na Brinjevi gori leseno kapelico v čast sv. Kozmi in Damijanu.

In od tega časa hodijo ljudje v to kapelico molit. Ljudstvo si je prizadevalo, da bi postala ta kapelica podružnica Dev. Marije na jezeru (Preva-

⁴ Heinrich Hermann, Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten III. Bd. 3. Heft. Culturgeschichte Kärntens vom Jahre 1790—1857 (1859) oder der neuesten Zeit. Klagenfurt 1860. Druck u. Verlag der J. Leon'schen Buchhandlung, str. 47—48.

⁵ Hermann III, 3, 24.

⁶ Hermann III, 3, 27—28.

⁷ V guštanjski okolici imamo Ofovca v Dobu (Aichhof) in Ofovca pred Sent Janom, ob cesti, ki vodi iz Dravograda v Slovenj Gradec.

⁸ Storije. I. Koroške narodne pripovedke in pravljice, zbral in uredil France Kotnik. Družba sv. Mohorja, Prevalje 1924. Mohorjeva knjižnica 3., str. 40—41 in opombe str. 104.

lje) in bi se lahko v njej služila sv. maša, a prizadevanje ni uspelo. Ta Lubas je eden izmed Lečnikov, Broman pa je kmet na Stražišču. Že leta 1820. je bil Valentin Lečnik, p. d. Lubas, kmečki živinozdravnik, ki je dovršil živinozdravniški tečaj v Gradcu, o čemer priča še danes ohranjena njegova diploma, ki visi v I. nadstropju dvorca. Tudi njegov sin Janez, ki je l. 1834. vpisan na deželni deski kot posestnik dvorca Podgore, je slovel kot izkušen pomagač v živinskih boleznih, istotako Janezov sin Franc, ki je umrl l. 1914. Pa tudi sedanjega Lubasa kmetje radi izprašujejo za svet v živinskih boleznih. Gospodinj pa v Podgori Francova edina hči Flora.

Valentin Lečnik torej ni bil ranocelnik (ranarnik), ampak pomagač v živinskih boleznih. Pač pa je svetoval tudi v človeških boleznih. Narodna pripovedka se nanaša na Janeza ali pa Valentina Lečnika in je primeroma mlada. Zdravnik v tem kraju je bil Lubasov sosed Avguštin, ki tudi ni imel akademske izobrazbe, ampak je dovršil le ranocelniški tečaj. Pod imenom »rajni Stinej« še sedaj živi med narodom, ki mu je storil mnogo dobrega. Bil je zdravnik v Guštanju in je prebival v lastni hiši, v isti kakor sedanji zdravnik. Stinej je bil mlajši od Valentina Lečnika, sodobnik Franca in Janeza Lečnika. Pokopan je pri sv. Antonu v Guštanju, kjer ima spomenik.

Na zadnjem praznem listu Ortus sanitatis je podpisan Uchnatch Valentin Lezhnigg 805. Uhneth (Vuhneth) je kmet na Selovcu, kmetiji pravimo na Uhnecem (Vuhnecem) — od tod Lečnikov domači priimek, ker je bil od tam doma in l. 1805. še ni bil posestnik podgorskega dvorca. Vsi Lečniki s Podkraja so bili zelo ugledni možje, na katere se je ljudstvo v raznih zadevah z zaupanjem obračalo. Niso bili gosposki kmetje (med Gospo Sveto in Sent Vidom ob Glani takim pravijo »Sterzbarone«), ampak so živeli primeroma skromno in sami obdelovali svoje polje, kadar niso bili na potu po živinozdravniških poslih. Eden izmed Lečnikov je bil tudi duhovnik, ki je šel srečo iskati v Ameriko in tam umrl.

IN MEMORIAM

Narodopisec Janko Barle

V drugi polovici februarja 1941 je umrl v Zagrebu kanonik Janko Barle. Bil je sin slovenskega učitelja; rojen je bil 12. marca 1869 v Budunjah v Vipavski dolini, šolal pa se je v Podzemlju in nekaj let tudi v Novem mestu. Kmalu je odšel v Zagreb, kjer je postal kanonik.

Barle je bil kanonik stolne škofije, ravnatelj nadškofijske tiskarne in predsednik Cecilijanskega društva. Napisal je zgodovino župnije sv. Ivana, sv. Marka, Turopoljskih župnij, zgodovino zagrebškega arhidiakonata, Varaždinskih toplic, zgodovino zagrebških zdravnikov, lekarn in razvoj zdravstva v Zagrebu sploh, kakor tudi o drugih kulturnozgodovinskih zanimivostih. Bil je skoraj trideset let urednik glasbenega lista Sv. Cecilija in pionir hrvaške cerkvene

glasbe. Hrvatska akademija znanosti ga je zaradi njegovega znanstvenega dela za hrvatsko kulturo že pred dvajsetimi leti imenovala za svojega dopisnega člana.

A tudi Slovencem je dal, kar je dati mogel. Se kot dijak se je že uvrstil v krog slovenskih pisateljev, sprva je bil beletrist, kmalu pa je prešel v narodopisje, kjer je tudi bil za nas najplodnejši. Sodeloval je pri Mohorjevi družbi, Domu in svetu, Ljubljanskem Zvonu, Slovenski Matici, nadalje tudi pri Izvestjih Muzejskega društva. Uvrstili ga moramo med pionirje slovenske etnografije, saj se je udejstvoval že od 1895. leta dalje kot marljiv narodopisec. Objavil je med drugim tudi ženitovanjske običaje Belokrajincev in zbirko pregovorov. Iz Zagreba se je vračal vsako leto v Slovenijo, kjer je imel tudi v najskritejšem koticu svoje znance in prijatelje.

Barlè se je polovico svojega življenja bavil z nabiranjem slovenskih imen naših rožic. Tri leta pred svojo smrtjo je dokončal slovenski imenik rastlin. V letih 1936 in 1937 je izšel v XXX. in XXXI. zvezku zagrebškega »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena« pod naslovom »Prinosi slovenskim nazivima bilja«. Z njim je Barlè obogatil slovenski jezik z več kakor šest sto novimi imeni rastlin. Vsa imena je uredil po abecednem redu in jih primerja z že znanimi in objavljenimi imeni, ki so tvorjena iz istega korena. Je pa vrh tega še vse spopolnil s soznačnicami, ki so jih že zapisali Šulek, Benkovič in vsi nadaljnji, tako da vsebuje 172 strani debela knjiga najmanj tri tisoč imen za okoli šest sto vrst steljčnic, zeli, drevja in grmovja. To, kar so naši drugi avtorji v tozadevnih imenikih pogrešili, lokalizacijo izraza, je Barlè dovršil najvestneje in najpopolneje. Ta imenik je zaradi navedenega tudi slovenski botanični slovar. Barlè pa kot večš etnolog ni ostal samo pri naštevanju imen zelišč, v imeniku navede še pripovedke, vraže in vse, kar je z rastlino v zvezi, niti receptov ljudskih rastlinskih zdravil ni prezrl. Še čast našega Valvasorja je rešil. Scopoli je v predgovoru II. izdaje »Flora carniolica« (1772) trdil, da je navedel Valvasor le osem domačih rastlinskih imen. Barlè pa je naštel iz Valvasorja stotino starih in lepih slovenskih imen naših zelišč, grmov in dreves.

V analih slovenskega narodopisja bo živel pokojni kanonik Janko Barle kot mož, ki je hodil nova pota.

V. Möderndorfer.